

*До спеціалізованої вченої ради К 70.895.02
у Хмельницькому університеті управління та права
29000, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 8*

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата юридичних наук

УСТИМЕНКО ОЛЕНИ АНАТОЛІЇВНИ

на дисертацію

РОМАНЮК ВІТАЛІЇ АНАТОЛІЇВНИ

«Позовна давність у цивільному праві»,

подану на здобуття наукового ступеня

кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право та
цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право

Актуальність теми дисертаційного дослідження

Позовна давність традиційно відноситься до фундаментальних інститутів цивільного права. Значимість цього інституту полягає у спрямованості як на захист прав та інтересів суб'єктів цивільного обороту, так і на їх дисциплінування; забезпеченні стабільності цивільного обороту; орієнтуванні на взаємний контроль за виконанням зобов'язання його сторонами; сприянні унормованості та уніфікації судової практики. Фактично потреба у зверненні до законодавчих норм в означеній сфері виникає при врегулюванні різногалузевих правовідносин – сімейних, трудових, земельних, при заявленні цивільного позову у кримінальному провадженні тощо. Цілком логічно, що така універсальність інституту позовної давності викликає численні наукові дискусії. Так, наприклад, позовну давність пропонується розглядати як міжгалузевий інститут, як дуальну категорію і матеріального, і процесуального права.

Незважаючи на те, що проблематиці позовної давності присвячена чимала кількість наукових праць (дисертаційних робіт, посібників, наукових статей у періодичних виданнях тощо) зарубіжних та вітчизняних дослідників, оприлюднених у різні часові періоди, наразі окремі дискусійні аспекти інституту позовної давності в цивільному праві потребують свого вирішення в рамках комплексного дослідження. До того ж, виникають проблеми при застосуванні правових норм досліджуваного інституту, що призводить до невірної їх тлумачення та оперування як сторонами судового процесу, так і самим судом, та, в подальшому, до неоднорідності й колізійності судової практики.

З урахуванням викладеного, дисертаційне дослідження Романюк В. А. вбачається актуальним, необхідним та своєчасним як для науки цивільного права, так і для правозастосовчої практики.

Актуальність теми підтверджується також тим, що дисертаційну роботу виконано відповідно планів науково-дослідної роботи кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права на 2013–2017 роки «Удосконалення механізму правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» та на 2017–2023 роки «Актуальні питання правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» (державний реєстраційний номер 0117U000105), що є складовою наукової теми Хмельницького університету управління та права «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2013–2016 роки (державний реєстраційний номер 0108U008927) та на 2017–2026 роки (державний реєстраційний номер 0117U000103).

Наукова новизна, оцінка обґрунтованості наукових положень дисертації та їх достовірності.

Структура дисертаційного дослідження Романюк В. А. відповідає

поставленій меті та окресленим завданням дослідження, виклад його результатів автором здійснено на належному науково-методичному рівні із застосуванням сукупності загальних та спеціальних методів наукового пізнання: формально-логічного, системно-функціонального, порівняльного аналізу, прогнозування та ін.

Дисертаційна робота Романюк В. А. складається з двох розділів, які містять в собі сім підрозділів. Автор починає дослідження аналізом статичних загальних положень позовної давності у цивільному праві (Розділ 1). Дисертантом у цьому розділі охарактеризовані поняття та правова природа позовної давності, види строків позовної давності та їх співвідношення з іншими строками захисту цивільних прав та інтересів. У Розділі 2 роботи акцент перенесено на динамічну складову досліджуваного інституту застосування позовної давності в механізмі захисту цивільних прав та інтересів. Автором проаналізовано загальні правила обчислення строку позовної давності, особливості зупинення, переривання та поновлення її перебігу та наслідки спливу. В окремому підрозділі розглянуто договірне регулювання позовної давності. Запропонована дисертантом структура роботи надала можливість здійснити послідовний аналіз проблемних аспектів інституту позовної давності в цивільному праві, розкрити сформульовану тему дослідження та досягнути поставленої мети шляхом вирішення анонсованих завдань.

Обґрунтованість та достовірність запропонованих автором висновків, пропозицій та рекомендацій досягається за рахунок опрацювання належної кількості доктринальних джерел та нормативно-правової бази (список використаних джерел складає 195 найменувань) та публікацією необхідної кількості наукових праць за темою дисертації. Відповідно до інформації, наведеної у авторефераті дисертації та безпосередньо у роботі, основні результати дисертаційного дослідження викладено у 10 наукових працях: 4 наукових статтях у фахових виданнях України, 2 наукових статтях у наукових періодичних виданнях інших держав, 5 тезах доповідей на міжнародних

наукових і науково-практичних конференціях.

Автореферат дисертації повно та всебічно висвітлює положення дисертаційної роботи Романюк В. А. «Позовна давність у цивільному праві», поданої на захист.

Новизна наукових положень та висновків дисертаційного дослідження Романюк В. А. полягає в тому, що це нове, структуроване, логічно побудоване дослідження теоретичних та практичних проблем позовної давності у цивільному праві. Наукові положення та рекомендації, запропоновані автором у роботі, всебічно обґрунтовані та аргументовані. Позитивною рисою дисертаційного дослідження є те, що переважна більшість викладених у ньому теоретичних узагальнень та практичних пропозицій сформульовані з позицій вдосконалення законодавчих та доктринальних особливостей застосування позовної давності в механізмі захисту цивільних прав та інтересів.

Дисертантом проаналізовано як генезу становлення інституту позовної давності як правової категорії, так і основні превалюючі доктринальні концепції щодо правової природи інституту позовної давності, на підставі чого зроблено висновки щодо співвідношення категорій «позовна давність» та «строк позовної давності». На підставі аргументації твердження про нетотожність вказаних категорій автор формулює слушний висновок про те, що для застосування позовної давності не достатньо лише факту спливу строку, а необхідна наявність сукупності обставин: 1) порушення суб'єктивного цивільного права; 2) обізнаність особи про порушення свого права або можливість дізнатися про його порушення, тобто реальна можливість дізнатися; 3) перебіг строку позовної давності починається з моменту коли особа дізналася про порушення свого права або могла дізнатися про його порушення; 4) відсутність звернення особи в межах строку позовної давності з позовом про захист свого права або залишення позову без розгляду; 5) сплив строку позовної давності; 6) відсутність поважних причин пропуску строку позовної давності.

Цікавою вбачається пропозиція дисертанта впровадити таку підставу

для переривання строку позовної давності як пред'явлення претензії стороною зобов'язання, з одночасною аргументацією на користь необхідності детального законодавчого закріплення вимог щодо її сутності та форми (обов'язковість дотримання письмово форми претензії, звуження суб'єктного складу сторін зобов'язання до юридичних осіб абощо).

Актуальною та аргументованою вбачається точка зору автора роботи щодо необхідності доповнення переліку підстав зупинення перебігу строку позовної давності такими обставинами: перебування позивача або відповідача у військових формуваннях, залучених до проведення антитерористичної операції, Операції об'єднаних сил; смерть кредитора або боржника та перехід його прав і обов'язків у порядку спадкування; вилучення органами державної влади документів, які є доказами у спірних правовідносинах.

Заслужовує на підтримку авторське визначення категорії «відстрочення спливу строку позовної давності» як подовження строку позовної давності у випадках, передбачених законом, з підстав, що виникли не раніше, ніж за шість місяців до спливу строку позовної давності, а якщо цей строк менший шести місяців, – протягом строку позовної давності.

Слушною є запропонована дисертантом теза про те, що момент фактичного настання позовної давності є ключовим для юридичного застосування позовної давності, адже саме правильність встановлення цього моменту визначає, чи звернулася особа з позовом в межах строку позовної давності.

Корисним як з доктринальної, так і з практичної точки зору є висновок щодо необхідності розроблення єдиних міжнародних правил для регулювання позовної давності в межах окремих правових систем. Автором доведено тезу про те, що способами вирішення цього питання є приєднання до уніфікованих конвенційних актів, а також визначення застосовним правом актів м'якого права.

Дисертаційна робота Романюк В. А. містить також й інші актуальні позитивні висновки та авторські здобутки, відображені в дисертації та

авторефераті.

Зауваження до дисертації

Поряд із позитивною оцінкою дисертації Романюк В. А. «Позовна давність у цивільному праві», деякі її положення потребують уточнення або додаткової аргументації.

1. Характеризуючи позовну давність як юридичний склад, автор оперує конструкціями «можлива лише у випадках порушення цивільних суб'єктивних прав особи» (стор. 93), «утворюється сукупністю самостійних юридичних фактів (правопорушення, подання позову, сплив строку)» (стор. 43). Натомість, пропонуючи визначення позовної давності, дисертант характеризує його як «сплив встановленого законом строку, що припиняє право особи на задоволення позовних вимог, які виникають у разі порушення суб'єктивних майнових і деяких немайнових прав та інтересів особи, внаслідок пропущення строку позовної давності та заявлення клопотання відповідача про його застосування». Автору доцільно б було деталізувати, що являє собою порушення саме інтересів, яке виступає підставою виникнення права на пред'явлення позовних вимог. Одночасно доречним було би наведення прикладу іншої анонсованої підстави – порушення суб'єктивних немайнових прав особи, оскільки зазначена у роботі інформація щодо позовів про визнання неправильними записів батьківства органами РАЦСу (стор. 27) не повною мірою розкриває такий цікавий аспект.

Окрім цього, потребує узгодження позиція автора щодо правової природи позовної давності. Так, згідно наведеного визначення, дисертант розглядає її як «сплив встановленого законом строку», не ототожнюючи з категорією «строк». Втім, у тексті роботи (стор. 44) та в авторефераті (стор. 2) йдеться про позовну давність як строк захисту цивільних прав та інтересів.

2. На стор. 55 роботи дисертант зазначає вичерпний перелік вимог для яких може встановлюватись скорочена позовна давність, передбачений ч. 2 ст. 258 ЦК України. Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 р. цей перелік доповнено

вимогою про визнання недійсним рішення загальних зборів товариства. На публічному захисті дисертаційної роботи хотілося б почути точку зору автора щодо своєчасності та доцільності внесення такої новели до положень чинного законодавства.

3. У роботі автором проаналізовано законодавчі акти зарубіжних країн, переважно країн Європи, у розрізі досліджуваної проблематики правової природи категорії «позовна давність» та строків позовної давності (стор. 22–24; 60–70). Більшість з цих країн є членами Ради Європи, що ратифікували Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод. За таких обставин, емпіричну базу дослідження значно «збагатили» б приклади прецедентної практики Європейського суду з прав людини. Аналогічною є ситуація в частині національної судової практики. Так, дисертантом наводяться приклади судових рішень, винесених Верховним Судом України та Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ, і не згадуються більш нові як за часом, так і за суб'єктом винесення, рішення (наприклад, постанова Верховного Суду від 28.03.2018 р. у справі № 444/9519/12 про стягнення заборгованості за кредитним договором).

4. В роботі згадується прокурор як учасник процесу, що захищає державні або суспільні інтереси, або права й інтереси інших осіб (стор. 48, 49) та як посадова (уповноважена) особа відповідного органу або особа, яка входить в орган, до повноважень якого належить здійснення покладених на них функцій (стор. 101–102). На тлі проведеного автором обґрунтованого аналізу не висвітлено такий дискусійний момент: чи змінюється обчислення початку перебігу строку позовної давності у разі, якщо прокурором здійснюється представництво інтересів громадянина або держави в суді (ст. 23 Закону України «Про прокуратуру») або якщо прокурор виступає представником суто прокуратури України як єдиної системи (ст. 1 Закону України «Про прокуратуру»).

5. Автором запропоновано запровадження терміну «відстрочення

спливу строку позовної давності». Однією з новел, що виноситься на захист щодо цього, є положення про те, що якщо сторони ведуть переговори про вимогу або про обставини, з якими пов'язана позовна давність, строк позовної давності спливає не раніше одного року з моменту закінчення переговорів (стор. 4, 16 автореф.). Переговорами у цьому випадку дисертантом вважаються будь-які спроби боржника та кредитора врегулювати спір без звернення до суду (стор. 135). Доречним було би деталізувати дану тезу, та вказати, чи охоплюються терміном «переговори» інші альтернативні способи вирішення спорів, а саме звернення до третейського суду.

Загальний висновок по дисертації

В цілому висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Романюк Віталії Анатоліївни «Позовна давність у цивільному праві», яка містить результати вирішення важливого наукового завдання – визначення загальних закономірностей та видових особливостей позовної давності у цивільному праві, виявлення особливостей обчислення, зупинення, переривання та поновлення перебігу строку позовної давності, окреслення специфіки договірної регулювання позовної давності, розробка конкретних пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення правового регулювання в досліджуваній сфері, пропонування нового й уточненого бачення категорій «позовна давність» та «строк позовної давності», і може виступати предметом для наукових дискусій та обговорень на засіданні спеціалізованої вченої ради.

Дисертаційне дослідження Романюк В. А. є самостійною кваліфікованою науково-дослідною працею, що містить нові науково обґрунтовані та аргументовані результати, що у своїй сукупності є значущими як для розвитку цивілістичної доктрини, так і мають вагомим практичне значення.

Дисертація логічно структурно побудована, оформлена відповідно до вимог, що висуваються Міністерством освіти і науки України до такого роду робіт. Положення дослідження викладені чітко, зрозумілою мовою, у

науковому стилі, а пропозиції та рекомендації, запропоновані автором, можуть бути використані для удосконалення положень чинного законодавства та практики його застосування.

Автореферат та наукові публікації, анонсовані автором, повністю відображають основні положення, висновки та результати дослідження.

Основні висновки та результати дисертаційного дослідження Романюк В. А. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук містять положення наукової новизни відповідного рівня.

Дисертаційна робота Романюк В. А. відповідає паспорту спеціальності 12.00.03 – цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Таким чином, викладене дає підстави вважати, що дисертація **Романюк Віталії Анатоліївни «Позовна давність у цивільному праві»** відповідає вимогам пунктів 9–13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (з наступними змінами), а її автор – Романюк Віталія Анатоліївна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент:

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
кандидат юридичних наук

О. А. Устименко

